

INSTYTUT ARCHEOLOGII I ETNOLOGII
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
DAWNIEJ INSTYTUT HISTORII KULTURY MATERIALNEJ PAN

KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ

ROK LXII

WARSZAWA 2014

NR 4

Na"qm€feg'ó't nq|g "wnc| wl ec'r quc "l 'uqmq@o ."l g'ucp0Grdn i "K"
"....." | qd0ctv0G0Mqy cæ| {m't{e05e"

INSTYTUT ARCHEOLOGII I ETNOLOGII
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
DAWNIEJ INSTYTUT HISTORII KULTURY MATERIALNEJ PAN

KWARTALNIK
HISTORII KULTURY
MATERIALNEJ

ROK LXII

WARSZAWA 2014

NR 4

REDAKCJA I KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor — Andrzej Klonder
Zastępcy Redaktora — Elżbieta Mazur, Martyna Milewska
Sekretarze Redakcji — Magdalena Bis, Ludmiła Paderewska

Członkowie Komitetu — Maria Bogucka, Jarosław Dumanowski,
Andrzej Janeczek, Leszek Kajzer, Jan Klápště,
Elżbieta Kowalczyk-Heyman, Jerzy Kowalczyk,
Jerzy Kruppé, Maria Nietyksza, Raimo Pullat,
Janusz Sztetyło, Wojciech Szymański,
Andrzej Wyrobisz

Adres Redakcji:
00-140 Warszawa, Al. Solidarności 105
<http://www.iaepan.edu.pl/czasopisma/kwartalnik/index.html>
e-mail: kwartalnik@iaepan.edu.pl
tel. 22 620 28 81 w. 146

Skład i łamanie:
Krzysztof Anuszewski, tel. 22 629 44 78

Druk i oprawa:
„Partner Poligrafia” drukarnia cyfrowa
15-703 Białystok, ul. Zwycięstwa 10
tel./fax 85 653 78 04; <http://www.druk-24h.com.pl>

Nakład 400 egz. Arkuszy wydawniczych 16,5. Papier offset 80 g.

Oddano do składania w marcu 2015 r., druk ukończono
w kwietniu 2015 r.

CONTENTS

STUDIES AND MATERIALS

Aleksander Jankowski, Painted splendour. Wall decoration as an expression of the aspirations of benefactors of wooden churches in Greater Poland	487
Ryszard Maćzyński, Architecture pattern books in the era of classicism. A reflection on the impact of the proposed solutions	499
Jarosław Dumanowski, Knowledge, narration, taste. Old-Polish cookery books and culinary guides as historical sources	527
Marta Sikorska, Cookery books and identity. <i>Neu-verfertigtes vollständiges Kochbuch</i> by Stanisław Prasmofski from 1671	541
Dorota Źołądź-Strzelczyk, The first Polish textbook for the elementary education of girls	553
Małgorzata Ewa Kowalczyk, “It has become customary to begin the education of the young of both sexes with geography,” or, on the role of geography textbooks in Polish culture in the 18 th century	567
Barbara Maria Gawęcka, Polish how-to books on the maintenance of churches (from the 2 nd half of the 19 th c. to 1918)	579
Monika Opióła-Cegiełka, Polish how-to books for servants in the second half of the 19 th c. and early 20 th c. Between a model and the realities	587
Jan Wnęk, Polish publications for farmers 1795-1918 (textbooks, how-to books, journals)	595
Dariusz Opaliński, About the Galicia railway-and-post timetable from 1867 . .	613

COMMUNIQUES

Elżbieta Kowalczyk-Heyman, Another anthropomorphic mediaeval hilt excavated in Poland	625
---	-----

REVIEWS, REPORTS AND NOTES	637
--------------------------------------	-----

CHRONICLE

Nuremberg goldsmithery in the collection of the National Museum in Cracow — Alicja Kilijańska	655
“Cracow bishops as founders. A conference on the 650 th anniversary of consecrating the gothic Wawel cathedral and the 650 th anniversary of establishing the Cracow Academy”, Cracow, 23–26 April 2014 — Olga Miriam Przybyłowicz	670

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Aleksander Jankowski, Splendor pędzlem kreowany. Dekoracje ściennie jako wyraz ambicji benefaktorów świątyni drewnianych wielkopolskiej prowincji . . .	487
Ryszard Mączyński, Wzorniki architektoniczne doby klasycyzmu. Rozważania nad perspektywnym charakterem proponowanych rozwiązań	499
Jarosław Dumanowski, Wiedza, narracja i smak. Staropolskie książki kucharskie i porady kulinarne jako źródło historyczne	527
Marta Sikorska, Książka kucharska i tożsamość. <i>Neu-verfertigtes vollständiges Kochbuch</i> Stanisława Prasmofskiego z 1671 roku	541
Dorota Żołędź-Strzelczyk, Antoniego Maksymiliana Prokopowicza <i>Sposób nowy najłatwiejszy pisania i czytania razem dla panienek z przypisami dla nauczycielek</i> — pierwszy polski podręcznik edukacji elementarnej dla dziewcząt	553
Małgorzata Ewa Kowalczyk, „W powszechny zwyczaj to weszło, zaczynać młodzi płci obojej naukę od geografii”, czyli o kulturotwórczej roli podręczników geograficznych w Polsce XVIII wieku	567
Barbara Maria Gawęcka, Polskie poradniki dotyczące utrzymania kościołów z drugiej połowy XIX i początku XX wieku (do 1918 r.)	579
Monika Opioła-Cegiełka, Polskie poradniki gospodarstwa domowego z drugiej połowy XIX i początku XX wieku o służących. Między wzorcem a realiami	587
Jan Wnęk, Polska literatura rolnicza 1795–1918 (podręczniki, poradniki, prasa) . .	595
Dariusz Opaliński, Dyszlem i pod parą, czyli o galicyjskim kolejowo-pocztowym rozkładzie jazdy z 1867 r.	613

KOMUNIKATY NAUKOWE

Elżbieta Kowalczyk-Heyman, Znaleźisko kolejnej średniowiecznej rękopiśmiennicy antropomorficznej w Polsce	625
---	-----

RECENZJE

Stanisław Mossakowski, Rezydencja królewska na Wawelu w czasach Zygmunta Starego. Program użytkowy i ceremonialny — Leszek Kajzer	637
Piotr Perkowski, Gdańsk — miasto od nowa. Kształtowanie społeczeństwa i warunki bytowe w latach 1945–1970 — Maria Bogucka	641

SPRAWOZDANIA I ZAPISKI	645
----------------------------------	-----

KRONIKA NAUKOWA

Kolekcja złotnictwa norymberskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie — Alicja Kilijańska	655
„Działalność fundacyjna biskupów krakowskich. Konferencja naukowa w 650 rocznicę konsekracji gotyckiej katedry na Wawelu oraz 650 rocznicę założenia Akademii Krakowskiej”, Kraków, 23–26 kwietnia 2014 r. — Olga Miriam Przybyłowicz	670

Indexed in:

IBZ — International Bibliography of Periodical Literature

IBZ — CD-ROM

IBR — International Bibliography of Book Reviews of Scholarly Literature

IBR — CD-ROM

W najbliższych numerach ukażą się m.in.:

Halina Manikowska, Anna Pomierny, Główne nurty badań nad przestrzenią miasta średniowiecznego

Urszula Zachara-Związek, Legaty testamentowe mieszczan krakowskich na rzecz kościoła i klasztoru bernardynów na Stradomiu w drugiej połowie XV wieku

Łukasz Myszk a, Przestrzeń jako element tożsamości religijnej i przedmiot konfliktów wyznaniowych w czasach nowożytnych na przykładzie dominikanów toruńskich

Katarzyna Pękacka-Falkowska, Inwentarze i kontrakty dzierżawne toruńskiej łaźni nowomiejskiej w pierwszej połowie XVIII wieku

Warunki prenumeraty „RUCH” SA na 2015 r.

Wpłaty na prenumeratę przyjmowane są na okresy kwartalne, półroczne i roczne.

Cena prenumeraty krajowej na 2015 r. wynosi 100 zł.

Wpłaty na prenumeratę krajową przyjmują jednostki kolportażowe „RUCH” SA

właściwe dla miejsca zamieszkania lub siedziby prenumeratora.

Cena prenumeraty ze zleceniem dostawy za granicę:

cena prenumeraty + rzeczywiste koszty wysyłki.

Zlecenia na prenumeratę dewizową przyjmowane od osób zamieszkałych

za granicą realizowane są od dowolnego numeru.

Informacji o warunkach prenumeraty i sposobie zamawiania udziela „RUCH” SA

Prenumerata, ul. Annopol 17A, 03-236 Warszawa

internet: www.ruch.com.pl, e-mail: prenumerata@ruch.com.pl

Terminy przyjmowania wpłat na prenumeratę krajową i zagraniczną:

do 5.12 — na I kwartał roku następnego, na I półrocze i na następny rok

do 5.03 — na II kwartał roku bieżącego

do 5.06 — na III kwartał roku bieżącego

do 5.09 — na IV kwartał roku bieżącego

TYLKO PRENUMERATA ZAPEWNI REGULARNE OTRZYMYWANIE

KWARTALNIKA HISTORII KULTURY MATERIALNEJ

Warunki prenumeraty na 2015 r.

Inytucje i osoby prywatne mogą kierować zamówienia i wpłaty na adres: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Al. Solidarności 105, 00-140 Warszawa, numer konta w PEKAO S.A. nr 46 1240 6247 1111 0000 4979 6056 z dopiskiem „Kwartalnik HKM”.

Zachęcamy do korzystania z formularza zamówień w naszej księgarni internetowej na stronie www.iaepan.edu.pl

Wydawnictwo prześlemy pocztą po otrzymaniu zamówienia i dokonaniu wpłaty.

Cena prenumeraty ze zleceniem wysyłki za granicę jest o 100% wyższa. W przypadku zlecenia dostawy drogą lotniczą, koszt przesyłki lotniczej w pełni pokrywa prenumerator.

Koszt prenumeraty w 2015 r.:

nr 1 — 25,00 zł

nr 2 — 25,00 zł

nr 3 — 25,00 zł

nr 4 — 25,00 zł

Prenumeratę przyjmują również jednostki kolportażowe „RUCH” SA (warunki prenumeraty na odwrocie).

Bieżące i wcześniejsze numery można nabyć lub zamówić (przesyłka za pobraniem pocztowym) w Wydawnictwie IAE PAN, Al. Solidarności 105, 00-140 Warszawa, adres e-mail: bookshop@iaepan.edu.pl

Subscription orders of “Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” available directly from:

The Institute of Archaeology and Ethnology
Polish Academy of Sciences
Al. Solidarności 105
PL 00-140 Warsaw

The subscription rate is 60 USD (4 vols.); plus postage (USD 6). Payment should be made by credit card, by International Money Order sent to PEKAO S.A. nr 74 1240 6247 1787 0000 4980 2395, or by a check payable to Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, Al. Solidarności 105, 00-140 Warsaw, POLAND. You are kindly requested to use our order available at the Institute’s book-shop on our website: www.iaepan.edu.pl